

เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการค้าทุเรียน: กรณีศึกษาการค้าของพ่อค้าคนกลางใน จังหวัดจันทบุรี

The Political Economy of the Durian Trade a Case Study of the Trade of
Middlemen in Chanthaburi Province

วงธรรม สรณะ¹

Wongtham Sarana

Received: December 16, 2020

Revised: January 24, 2021

Accepted: February 1, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการการค้าและกลยุทธ์ทางการค้า
ทุเรียนของพ่อค้าคนกลางในจังหวัดจันทบุรี ตามแนวคิดที่ว่าด้วยเศรษฐศาสตร์การเมือง โดยใช้การ
วิจัยแบบมีส่วนร่วมแนวสหวิทยาการ ประกอบด้วย เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางสถิติ
การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างโดยเป็นการสัมภาษณ์ผู้กระทำการ ณ ตลาดสินค้าทุเรียนในจังหวัด
จันทบุรี ผลการวิจัย พบว่า 1) กระบวนการในทางการค้าทุเรียนของพ่อค้าคนกลาง พบว่า กลุ่ม
พ่อค้าจะมีกระบวนการโดยเริ่มจากการสำรวจข้อมูลสินค้าเบื้องต้นหลังจากนั้นจะเสนอราคาสินค้า
ต่อชาวสวน ก่อนทำการตกลงในเก็บเกี่ยว เช่น เก็บเกี่ยวบางส่วน หรือเก็บเกี่ยวทั้งหมด จากนั้นจะ
ใช้ทีมงาน ได้แก่ มือตัด มือรับ มือขน มาดำเนินการเก็บเกี่ยว ตรวจสอบคุณภาพเบื้องต้นดำเนินการ
คัดแยกคุณภาพ-ขนาด หลังจากนั้นจึงรวบรวมส่งไปยังล้งรับซื้อ หรือตลาดรวบรวม ส่วนทุเรียน
คุณภาพด้อยไม่สามารถส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศ พ่อค้าจะเสนอราคาและเงื่อนไขใหม่ต่อ
ชาวสวน ในส่วนนี้พ่อค้าสามารถสะสมกำไรได้เพิ่มขึ้น 2) กลยุทธ์ทางการค้าของพ่อค้าคนกลาง
พบว่า พ่อค้าที่เข้าดำเนินการในสวนของชาวสวนทุเรียนก่อนพ่อค้ารายอื่น ๆ สามารถเลือกเก็บเกี่ยว
ทุเรียนคุณภาพดีเรียกว่า “เล็มหัว” ทำให้พ่อค้าสร้างผลกำไรได้มากขึ้น

คำสำคัญ: เศรษฐศาสตร์การเมือง, พ่อค้าคนกลาง, ตลาดการค้าทุเรียน

¹ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี; Rambhai Barni Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: saiiiew@yahoo.com, Tel. 092-9639566

Abstract

The objective of this research aimed to study the durian trading process and trading strategies of middlemen in Chanthaburi Province according to the concept of political economics. This study was an interdisciplinary participatory research which consisted of related research papers; statistical document, semi-structured interview with operators at a durian market in Chanthaburi province. The results of the research showed that 1) on the side of the process of durian trading by middlemen, it was found that the merchant group had a process starting from a preliminary survey of the product information and then offering the product price to the farmers before making agreement on a harvest, for example, partially harvesting or harvest all. Then the team, durian cutter, durian taker, and carrier, will be used to harvest. They will check preliminary quality and perform quality-size sorting. After that, they collected them and sent them to the purchasing site or collecting market. If inferior quality durians cannot be exported to foreign markets, the merchants will offer the gardeners new prices and conditions. In this respect, merchants could accumulate more profits; 2) on the side of trading strategies of middlemen, it was found that traders who operated in durian plantations before other traders were able to choose good quality of durians called "Lemhua". This made merchants more profitable.

Keywords: Political Economy, Middleman, Durian Market

บทนำ

“ทุเรียน” เป็นสินค้าระดับโลกที่ตลาดในประเทศและต่างประเทศ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา ซึ่งประเทศไทยร่วมลงนามกรอบความตกลงเขตการค้าเสรี (Free trade area: FTA) กับประเทศจีน มูลค่าการค้าทุเรียนในการตลาดการค้าของไทยมีมูลค่าสูงกว่า 7,000 ล้านบาท (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2559) ทำให้ “ทุเรียน” (Durian) เป็นสินค้าระดับโลก หรือ “High End” ตลาดการค้าทุเรียนได้ขยายตัวเพิ่มขึ้น พ่อค้าชาวจีนส่วนใหญ่มีแนวทางในการสร้างผลกำไรจากการค้าทุเรียนเพิ่มขึ้นโดยการรวบรวมสินค้าภายในประเทศไทยเพื่อหวังสร้างผลกำไรจากการค้าหลังความร่วมมือระหว่างประเทศเริ่มมีพ่อค้าชาวจีนเข้ามาตั้งล้งรวบรวมทุเรียนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะบริเวณโดยรอบของตลาดเนินสูง อำเภอท่าใหม่ จันทบุรี นอกจากล้งทุเรียนแล้วยังมีแผงทุเรียนขนาดเล็กสำหรับพ่อค้ารายย่อยอีกเป็นจำนวนมาก (วงธรรม สรณะ, 2561)

กระบวนการทางการค้าทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีได้พัฒนามากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการลงนามความร่วมมือระหว่างรัฐไทยและจีน เมื่อ พ.ศ.2546 อย่างไรก็ตามพ่อค้านายทุนจากประเทศจีนยังไม่สามารถเข้ารวบรวมสินค้าด้วยตนเอง จึงต้องพึ่งพากลุ่มพ่อค้าชาวไทยในการรวบรวมสินค้า ต่อมา พ.ศ. 2560 โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ลงนามในหนังสือสัญญา ระหว่างประเทศหรือสัญญา FTA (Free trade area) นำมาสู่การลดอัตราภาษีสินค้าผักและผลไม้ระหว่างไทย-จีน ให้เหลือ 0% ส่งผลให้มูลค่าสินค้าทุเรียนมีการปรับตัวสูงขึ้นชาวสวนมีการผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออกเป็นหลัก (สำนักเลขาธิการ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2561) ภายใต้ข้อตกลงดังกล่าวส่งผลให้ห่วงโซ่สินค้าของทุเรียนถูกผนวกเข้าในห่วงโซ่ระดับโลก ตลาดการค้าทุเรียนมีอัตราการเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องเนื่องจากช่วงปี 2555-2560 ปริมาณความต้องการผลผลิตเฉลี่ยโดยรวมของโลกมีประมาณ 2.13 ล้านตัน (น้ำหนักผลทุเรียนสด) (สมพร อิศวิลานนท์, 2562) ปริมาณทุเรียนสำหรับบริโภคในประเทศลดน้อยลงจนไม่เพียงพอต่อการบริโภค ในปี พ.ศ.2560 ราคาทุเรียนภายในประเทศมีมูลค่าการค้าสูงเทียบเท่ากับราคาส่งออกในตลาดต่างประเทศ (วงธรรม สรณะ, 2561)

ตารางที่ 1 มูลค่าการค้าทุเรียนโดยเฉลี่ย (พ.ศ.2546- พ.ศ.2562)

ปีการเพาะปลูก	ราคาเฉลี่ยทุเรียนคุณภาพส่งออกที่ชาวสวนขายได้ (บาท/กก.)
2548	21.05
2549	22.27
2550	20.32
2551	28.81
2552	24.38
2553	29.07
2554	35.93
2555	33.12
2556	31.93
2557	40.40
2558	50.91
2559	56.60
2560	74.89
2561	80.95
2562	92.90

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจเกษตร (2559, 2562)

จากมูลค่าการค้าระหว่าง พ.ศ.2548 -2562 มีราคาเฉลี่ยในการซื้อขายที่ 42.90 บาทต่อกิโลกรัม มูลค่าจากการค้าจึงเกี่ยวกับการผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออก นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญต่อการผลิตทุเรียนนอกฤดูกาลแม้จะมีการลงทุนในการผลิตเพิ่มขึ้นอีกหลายเท่าตัว ซึ่งจังหวัดจันทบุรีเป็นศูนย์กลางการผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออกที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ ปี พ.ศ.2548 ถึง 2562 มีพื้นที่ผลิตทุเรียนกว่า 1 แสนไร่ และมีผลผลิตทุเรียนกว่า 2 ล้านกิโลกรัม (ทวีศักดิ์ เกิดโภคา, 2562) การมีสินค้าทุเรียนจำนวนมาก จังหวัดจันทบุรีมีสถานที่รับซื้อหรือที่รวบรวมทุเรียนขนาดใหญ่ ที่มีชื่อเรียกแตกต่างกันว่า 1) ลังส่งออก มีนายทุนทั้งในและต่างประเทศ (ประเทศจีน) 2) แผง ส่วนใหญ่มีพ่อค้าชาวไทยเป็นเจ้าของ “แผง” รวบรวม (รับซื้อ) ทุเรียนก่อนจะกระจายไปยังตลาดในประเทศ รวบรวมทุเรียนส่งให้กับ “ลังส่งออก” โดยส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณโดยรอบของตลาดเนินสูง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี มีพ่อค้าคนกลางเป็นผู้รวบรวม (เก็บเกี่ยว) ทุเรียนจากสวนมาส่งขายให้กับพ่อค้าคนกลางรายใหญ่ (กว่า) อีกทอดหนึ่ง ผลอันเกิดจากกระบวนการค้า ณ ตลาดสินค้าทุเรียน จังหวัดจันทบุรี นำมาสู่การศึกษาว่าด้วยเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในมิติเชิงอำนาจในตลาดการค้าทุเรียนที่มีกลุ่มผู้กระทำการ ณ ตลาดการค้าทุเรียนที่หลากหลาย ในงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาเฉพาะกลุ่มพ่อค้าคนกลาง ถือว่าเป็นกลุ่มที่มีบทบาท ณ ตลาดการค้า เพราะทำหน้าที่เป็นคนกลางทำหน้าที่รวบรวมสินค้าจากชาวสวนและส่งต่อไปกับพ่อค้าชาวจีนรวมถึงพ่อค้าในตลาดอื่น ๆ ภายในประเทศ ประกอบไปด้วย 2 กลุ่มใหญ่ คือ พ่อค้ารวบรวม และพ่อค้าปลีก พ่อค้ารวบรวม คนกลุ่มนี้มีการแย่งชิงทุเรียนเพื่อสร้างผลกำไรในรูปแบบต่าง ๆ เพราะมีทั้งข้อมูลราคาและแหล่งรวบรวมสินค้า จากบทบาทและความสำคัญของพ่อค้าคนกลาง ณ ตลาดสินค้าทุเรียนดังกล่าวจึงนำมาสู่การศึกษาในเชิงอำนาจ ณ ตลาดการค้าว่าด้วยกระบวนการในการทางการค้า การกำหนดราคาการซื้อขายและกลยุทธ์ทางการค้าทุเรียนของพ่อค้าคนกลางจังหวัดจันทบุรี

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษากระบวนการการค้าและกลยุทธ์ทางการค้าทุเรียนของพ่อค้าคนกลาง ณ ตลาดทุเรียนของจังหวัดจันทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เน้นกระบวนการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research (PAR)) โดยใช้แนวทางแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary) จึงไม่ใช่เพียงการผสมผสานระหว่างสาขาวิชาต่าง ๆ เท่านั้น แต่เป็นการมองแบบบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม (Wholeness Approach) (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2559) สำหรับเทคนิคในการดำเนินการวิจัย มีดังนี้

1. การใช้กรณีศึกษา (Case Study Approach) โดยเป็นการใช้ตลาดการค้าทุเรียนของพ่อค้าคนกลางในจังหวัดจันทบุรี ได้แก่ พ่อค้าคนกลางที่เขารวบรวมสินค้าทุเรียนจากสวนทุเรียนและพ่อค้าทุเรียน ณ ตลาดการค้าทุเรียน บ้านเนินสูง อำเภอท่าใหม่ จันทบุรี มาเป็นกรณีศึกษาในการอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการและกลยุทธ์ทางการค้าทุเรียนของพ่อค้า

2. การวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเอกสารทางสถิติของภาครัฐ

3. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีการเตรียมเนื้อหาเฉพาะมาใช้ในการสัมภาษณ์แต่เปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ ได้พูดเนื้อหาอื่นเพิ่มเติมแต่ส่วนที่เพิ่มเติมมานั้นมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้แก่ พ่อค้ารวบรวม ขาวสวนทุเรียน เป็นต้น

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล นอกจากมีการศึกษาเชิงวิพากษ์จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว จะเน้นการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ โดยมีแนวคำถามแบบปลายเปิดและการสนทนาเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ

การวิเคราะห์ข้อมูลจะเน้นการตีความและอธิบายความหมายจากข้อมูลการสัมภาษณ์ที่เก็บได้ โดยพิจารณาผ่านความคิดทางทฤษฎีสังคมศาสตร์ในแบบการใช้ข้อเท็จจริงเชิงสหวิทยาการ นอกจากนี้จะมีการสังเคราะห์ผลลัพธ์และข้อสรุปที่ได้จากการวิจัยที่เกี่ยวข้องในแบบบูรณาการและองค์รวมของความรู้

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษากระบวนการในการทางการค้าของพ่อค้าคนกลาง ณ ตลาดทุเรียนของจังหวัดจันทบุรี ระหว่างปี พ.ศ. 2555-พ.ศ. 2562 พบว่า ลักษณะการค้าในตลาดการค้าทุเรียนของจังหวัดจันทบุรี มีการค้าทุเรียนในตลาดทั่วไป และซื้อ ณ สวน โดยมีทั้งพ่อค้าชาวไทยและชาวจีนที่เข้าติดต่อการค้า พ่อค้าคนกลาง สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1.1. พ่อค้านายทุน เป็นเจ้าของแผง ล้าง อาจเป็นชาวจีน หรือชาวไทย ที่จะรวบรวมทุเรียนทั้งจากพ่อค้าคนกลาง หรือขาวสวน เพื่อส่งขายในตลาดต่าง ๆ ทั้งตลาดในและตลาดต่างประเทศ และ

1.2. พ่อค้าคนกลางรวบรวมทุเรียน หรือเรียกว่า “เหมาสวนทุเรียน” กรณีเป็นพ่อค้าชาวจีนจะมีตัวแทนคนไทยเป็นผู้ติดต่อซื้อทุเรียนจากขาวสวนโดยตรง

สำหรับกระบวนการในทางการค้าทุเรียนของพ่อค้าคนกลางรวบรวมทุเรียน มีกระบวนการ ดังนี้

1. การสำรวจข้อมูล โดยพ่อค้าจะทำการสำรวจข้อมูล ได้แก่ ปริมาณของทุเรียนสภาพแวดล้อมโดยรอบของสวน ในกรณีที่สวนมีความอุดมสมบูรณ์ มีน้ำเพียงพอ ในช่วงต้นฤดูการพ่อค้าต้องการต้นทุเรียนที่ไม่สูงจนเกินไป เพราะหากต้นสูงมากจะส่งผลต่อทุเรียนในช่วงเก็บเกี่ยว แต่ในช่วงกลางและปลายฤดูการแย่งชิงทุเรียนมีสูง ดังนั้นความสูงของต้นทุเรียนจึงมีได้นำมาเป็นประเด็นในการเลือกสินค้า

2) นำเสนอราคา ในส่วนของการเสนอราคาในการเก็บเกี่ยวนี้พ่อค้าจะสอบถามราคาสินค้าจากล้าง รวมถึงพ่อค้าคนกลางในแวดวงเดียวกัน เพื่อให้รู้ราคาหน้าล้าง หน้าแผง หรือหน้า

แผงก่อน หากสนใจจึงเข้าพูดคุยและสอบถามราคาจากชาวสวนโดยตรง พ่อค้าทำการสอบถามชาวสวนเกี่ยวกับราคาที่ต้องการ บางรายอาจเสนอราคาให้ชาวสวน

3) เจรจารูปแบบการเก็บเกี่ยว พ่อค้าจะส่วนใหญ่เสนอวิธีการเก็บเกี่ยวต่อชาวสวน เช่น การเหมามัด หรือที่เรียกในวงการค้าทุเรียนว่า “คว่าหนาม” คือ การตัดทุเรียนออกขายทั้งหมด “ซื้อตามเบอร์” หรือพ่อค้าบางรายเรียกว่า “คัดเบอร์” คือ การตัดทุเรียนตามขนาดการส่งออก เช่น ทุเรียนที่มีน้ำหนักไม่น้อยกว่า 6 กิโลกรัม (กรณีทุเรียนหมอนทอง) และมี 5-6 พู เป็นสินค้าคุณภาพเกรด A B จะส่งออกขายในตลาดประเทศจีน ส่วนคุณภาพที่ต่ำลงมาเป็นสินค้าเกรด C D จะส่งขายในประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย เป็นต้น ซึ่งในการเก็บเกี่ยวแต่ละแบบนี้มีผลต่อราคาสินค้า ทุเรียนที่เก็บเกี่ยวแบบคว่าหนามจะมีราคาต่ำกว่า ทุเรียนที่เก็บเกี่ยวแบบคัดเบอร์ และพ่อค้าสามารถสร้างผลกำไรได้จากการตัดทุเรียนแบบคว่าหนามได้หลากหลายชิ้นเพราะสามารถขายทุเรียนในแบบเกรดคุณภาพส่งออกและส่งขายในตลาดทั่วไป

4) การเก็บเกี่ยว เมื่อตกลงราคาและการเก็บเกี่ยวแล้วจึงถึงขั้นของการเก็บเกี่ยว พ่อค้าคนกลางที่สังกัดล้งหรือแผง ไม่ต้องจ่ายเงินค่าจ้างให้กับแรงงาน แต่หากเป็นพ่อค้าคนกลางที่ไม่ได้สังกัดล้งต้องจ่ายเงินค่าจ้าง โดยแบ่งเป็น

4.1) คนตัดหรือมือตัดที่จะต้องมียกขะในการพิจารณาความอ่อน-แก่ของทุเรียนรวมถึงต้องมีความสามารถในการป็นต้นทุเรียนด้วย จะได้รับค่าจ้างวันละ 1,500-2,000 บาท

4.2) คนรับหรือมือรับ เป็นคนสำคัญที่จะช่วยรองรับทุเรียนที่มีมือตัดโยนลงมาจากต้น คนรับจะใช้กระสอบป่านในการรับผลทุเรียนเพื่อลดการกระแทก จะได้รับค่าจ้างวันละ 1,000-1,500 บาท

4.3) คนขน คือ แรงงานที่ทำหน้าที่ในการรวบรวมผลทุเรียน ซึ่งในระหว่างขนทุเรียนมารอการชั่งน้ำหนัก คนขนอาจคัดแยกและตรวจสอบคุณภาพเบื้องต้น อย่างไรก็ตามพ่อค้าบางรายอาจไม่ใช้คนขนแต่ให้ชาวสวนมาช่วยเพื่อเป็นการลดต้นทุน

5) การคัดแยก หลังจากเก็บเกี่ยวแล้วพ่อค้าคนกลางและทีมงานทำหน้าที่ในการคัดแยกคุณภาพทุเรียน โดยจะเป็นการคัดตามที่ตกลงกับเจ้าของสวนไว้ บางคนก็จะคัดคุณภาพ เรียกว่า “เหมาคว่าหนาม” หรือ “เหมามัด” หรือ “เหมาแบบคัดไซด์” เป็นต้น ทุเรียนที่มีคุณภาพด้อย เช่น มีตำหนิ ทุเรียนผลใหญ่ที่เรียกว่า “ทุเรียนโบ้” หรือ “ทุเรียนจัมโบ้” ทุเรียนเข้ เป็นทุเรียนเปลือกหนา พูเล็ก ทุเรียนจะราคาต่ำ การตัดสินใจขายหรือไม่ขึ้นอยู่กับที่การตกลงระหว่างชาวสวนและพ่อค้า

6) การรวบรวมส่งขาย หลังจากเก็บเกี่ยวทุเรียนและคัดแยกทุเรียนแล้ว จะทำความสะดวกเปลือกเบื้องต้นโดยการใส่แปรงเล็ก ๆ จากนั้นจะนำทุเรียนมาวางเรียงบนกระบะรถ เรียกว่า “เทียบทุเรียน” ป้องกันมิให้ทุเรียนหล่นระหว่างการขนส่ง จากนั้นจะนำทุเรียนไปส่งให้ล้ง/แผง ที่จะมีแรงงานประจำ ทำหน้าที่ในการคัดแยก ตรวจสอบสินค้าและชั่งน้ำหนักสินค้า โดยล้งจะรับซื้อทุเรียนไว้ทั้งหมด ยกเว้นทุเรียนของกลุ่มพ่อค้าคนกลางที่ไม่สังกัดล้ง อาจนำสินค้าที่แรงงานล้งคัดออกเนื่องจากด้อยคุณภาพไปเร่ขายในตลาดหรืออาจส่งไปแผงขนาดเล็กอื่น ๆ

นอกจากพ่อค้าที่เข้าเก็บเกี่ยวทุเรียนในส่วนแล้ว ในตลาดทุเรียนยังมีพ่อค้าคนกลางที่รอรับซื้อ ณ ตลาด พ่อค้ากลุ่มนี้จะมีทุนน้อยจึงรอซื้อ หรือ “ดักซื้อ” ณ ตลาดผลไม้โดยทั่วไป โดยสามารถซื้อทุเรียนจากชาวสวนและจากพ่อค้าคนกลางทั่วไป เป็นการซื้อแบบเหมารวม ซึ่งสามารถได้ในราคาต่ำ แต่พ่อค้าสามารถนำไปสร้างผลกำไรได้มากโดยนำไปปอกเปลือกขายให้กับผู้บริโภคโดยตรง

2. การศึกษากลยุทธ์ในทางการค้าทุเรียนของพ่อค้าทุเรียน พบว่า พ่อค้าคนกลางสามารถสะสมทุนจากการเก็บเกี่ยวทุเรียนจากสวนของชาวสวนโดยไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ผลิต ในแต่ละปีพ่อค้าสามารถสร้างผลกำไรจากการค้าโดยเฉพาะในกลุ่มชาวสวนรายย่อย ซึ่งเป็นชาวสวนกลุ่มใหญ่ในจังหวัดจันทบุรี ดังจะเห็นได้ว่า กรณีที่เป็นชาวสวนรายใหญ่จะมีการตกลงราคาและทำสัญญาทางการค้า แต่ในกรณีของชาวสวนรายย่อยไม่นิยมทำสัญญา มีเพียงการ “ทำสัญญาใจ” การเก็บเกี่ยวสินค้า เป็นการเสนอราคาจากพ่อค้าที่มีข้อมูลราคาจากล้งและใช้ความสัมพันธ์ของพ่อค้าและชาวสวนเป็นหลัก (นิชากร ศรีบุญ และคณะ, 2561) พ่อค้าที่เก็บเกี่ยวสินค้าทุเรียนจากสวนของชาวสวนได้เป็นรายแรก ๆ อาจเก็บเกี่ยวทุเรียนคุณภาพเกรด A B และ C หรือที่เรียกว่า “เล็มหัว” ในลักษณะนี้พ่อค้าสร้างมูลค่าการค้าได้เพิ่มขึ้น หลังจากเก็บเกี่ยวทุเรียนคุณภาพเกรด A B ไปพ่อค้าสามารถกลับมาเก็บเกี่ยวทุเรียนได้อีกในคราวต่อไปจนกว่าทุเรียนจะหมด ส่วนใหญ่ชาวสวนจะเก็บรักษา ดูแลผลผลิตต่อไปเพื่อรอให้พ่อค้าคนกลางกลับมาเก็บเกี่ยวผลผลิตให้หมดตามสัญญา แต่หากว่าราคาทุเรียนต่ำหรือมีผลผลิตจากสวนอื่นที่มีราคาต่ำกว่านั้น พ่อค้าอาจไม่กลับมาเก็บเกี่ยวอีกตามที่ได้สัญญาไว้ ซึ่งทำให้ผลผลิตเสียหาย เช่น ร่วงหล่นจากพายุ หรือการสุกงอม รวมถึงค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมที่ชาวสวนจะต้องจ่าย ได้แก่ ค่าแรงงาน ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง เป็นต้น

นอกจากนั้นพ่อค้าที่เก็บเกี่ยวสินค้าในช่วงกลาง ถึง ปลายฤดูกลาง มักมีข้ออ้างเพื่อการกดราคาสินค้าลง เช่น ทุเรียนตกไซค์ มีน้ำหนักน้อยกว่า 5-6 กิโลกรัม หรือที่เรียกว่า “ทุเรียนปอกแป้ก” ไม่สามารถส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศได้ “ทุเรียนเข้” คือ ทุเรียนเปลือกหนา เนื้อน้อยไม่ค่อยมีเนื้อจะเป็นได้ทั้งทุเรียนลูกเล็กและลูกใหญ่, ฝิวทุเรียนมีร่อง “รอยถลอก” “ราดำ” รอยหนอน “ไตเปลือก” เรียกว่า “ชี้หนอนแห้ง” บนเปลือกทุเรียนหรือ “ทุเรียนหนามแดง” ซึ่งเป็นทุเรียนที่มีการฉีดพอสารเคมีต่ำทำให้ปลายหนามทุเรียนมีสีแดง สินค้าลักษณะนี้พ่อค้าจะบอกว่า “ส่งออกไม่ได้” “ขายยาก” จึงมีราคาต่ำ พ่อค้ามักไม่กลับมาเก็บเกี่ยวเนื่องจากไม่คุ้มค่าแรง ทำให้ชาวสวนต้องเก็บเกี่ยวและนำไปขายเองในตลาด

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในการศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการค้าทุเรียน: กรณีศึกษาการค้าของพ่อค้าคนกลางในจังหวัดจันทบุรี โดยการศึกษาระบบการในการทางการค้าและกลยุทธ์ทางการค้าทุเรียนของพ่อค้าคนกลางจังหวัดจันทบุรี ณ ตลาดทุเรียนของจังหวัดจันทบุรี ระหว่างปี พ.ศ. 2555 - พ.ศ. 2562

1. กระบวนการในการทางการค้าของพ่อค้าคนกลาง ณ ตลาดทุเรียนของจังหวัดจันทบุรี ระหว่างปี พ.ศ. 2555-พ.ศ. 2562 พบว่า ลักษณะการค้าในตลาดการค้าทุเรียนของจังหวัดจันทบุรี มีการค้าทุเรียนในตลาดทั่วไป และซื้อ ณ สวน โดยมีทั้งพ่อค้าชาวไทยและชาวจีนที่เข้าติดต่อการค้า พ่อค้าคนกลาง สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ พ่อค้านายทุน เป็นเจ้าของแผง ลัง อาจเป็นชาวจีน หรือชาวไทย ที่จะรวบรวมทุเรียนทั้งจากพ่อค้าคนกลาง หรือชาวสวน เพื่อส่งขายในตลาดทั้งตลาดในและตลาดต่างประเทศ โดยมีพ่อค้าคนกลางทำหน้าที่รวบรวมทุเรียน พ่อค้าคนกลางกระบวนการในทางการค้าโดยสำรวจข้อมูล ปริมาณของทุเรียน สภาพแวดล้อม ความสูงของต้นทุเรียนมาใช้ในการกำหนดราคา จากนั้นจึงเสนอราคาสินค้า ยื่นข้อเสนอที่ต่าง ๆ รวมถึงวิธีการเก็บเกี่ยวให้ชาวสวนมีส่วนร่วมตัดสินใจ หลังจากเก็บเกี่ยวจึงมีการรวบรวมสินค้าส่งต่อไปยังตลาดปลายทาง ผลการศึกษาสอดคล้องกับ Terence K. Hopkins and Immanuel Wallerstein (1986) ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า ก่อนเข้าสู่ศตวรรษที่ 20 ผู้ผลิตจะมีเสรีภาพในการผลิตสินค้าและสามารถกำหนดมูลค่าของสินค้าเพื่อควบคุมความคงอยู่และความคงที่ของสินค้าและตลาดโดยพิจารณาจากสภาพของปัจจัยการผลิต โดยจะเห็นว่าในกระบวนการทางการค้านั้นมีการแลกเปลี่ยนทางตรงหรือทางอ้อม ระหว่างผู้กระทำการ ณ ห่วงโซ่ระดับต่าง ๆ โดยสามารถจำแนกออกได้ 2 กลุ่ม ได้แก่ การขับเคลื่อนโดย ผู้ผลิต (Producers-driven PD) และการขับเคลื่อนโดยกลุ่มผู้ซื้อ (Buyers-driven Chains BD) โดยจะเห็นว่าอำนาจในการกำหนดมูลค่าสินค้า ณ ตลาดการค้าทุเรียนมิได้เป็นอำนาจของชาวสวน ในฐานะของผู้ผลิตแต่กลับกลายเป็นอำนาจของกลุ่มผู้ซื้อ ซึ่งหมายถึงกลุ่มพ่อค้าคนกลางรวมทั้งนายทุนจากประเทศจีน

2. กลยุทธ์ในการทางการค้าของพ่อค้าคนกลาง ณ ตลาดทุเรียน พบว่า แม้ว่าจะมีการตกลงราคาสินค้ากันแล้วแต่พ่อค้าสามารถเปลี่ยนแปลงราคาการซื้อขายได้อีกหากพบว่า ทุเรียนมีคุณภาพด้อย โดยจะเห็นได้ว่า กลุ่มผู้ผลิตส่วนใหญ่ที่ปรากฏในงานวิจัยชิ้นนี้เป็นกลุ่มชาวสวนทุเรียนรายย่อยเป็นผู้ผลิตสินค้าภาคเกษตร ทำให้ส่วนใหญ่มีกระบวนการผลิตและกระบวนการค้าแบบดั้งเดิม (Traditional) ไม่ซับซ้อน มีการใช้เทคโนโลยีในการผลิตต่ำ แต่การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจโลก หลังหลังศตวรรษที่ 20 ที่บริษัทและองค์กรเกิดการปรับตัวในการประกอบธุรกิจ การลดธุรกรรมทางการตลาดเข้ามามีบทบาททางการค้า จนเกิดการบูรณาการเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมการผลิต การค้า ค่าใช้จ่ายเพื่อประสิทธิภาพทางการค้าและผลกำไรที่เพิ่มสูงขึ้น ข้อค้นพบจากงานวิจัยชิ้นนี้จึงมีความสอดคล้องกับ Gary Gereffi and Mei-Lin Pan (1994) ว่าส่งผลกระทบต่ออย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก ได้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการผลิต แรงงานและกระบวนการทางการค้า กล่าวคือ การผลิตแบบดั้งเดิม (Traditional) ใช้เทคโนโลยีและต้นทุนในการสนับสนุนการผลิตต่ำ (Low-income Country Producers) ทำให้ประเทศอุตสาหกรรมหรือประเทศจีนต้องการรวบรวมสินค้าเพื่อสร้างผลกำไร ประการที่ 2 เกิดผลกระทบต่อการผลิตในระดับท้องถิ่นและระบบการค้าแบบดั้งเดิม (Primary Commodity) เมื่อผู้ซื้อหรือกลุ่มพ่อค้าคนกลาง ซึ่งเป็นกลุ่มธุรกิจใช้อำนาจในการกำหนดต้นทุนการผลิตและการจัดการความเสี่ยงหรือผลกำไรที่สูงขึ้น กระบวนการที่กล่าวถึงนี้ครอบคลุมอย่างน้อย 2 ประการ คือ

1) การรวบรวมสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่ต้องการของตลาดและผู้บริโภค จากผู้ผลิตท้องถิ่นจากนั้นจึงส่งออกสินค้า (Full Package Supply) ไปยังกลุ่มพ่อค้า หรือตลาดที่มีความร่วมมือร่วมกัน (Own-equipment Manufacturer (OEM) สินค้าที่ถูกส่งออกไปมิได้ผ่านกระบวนการในการแปรรูปใด ๆ

2) สินค้าถูกส่งมาในพื้นที่ใหม่จากนั้นถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ (Newly) และสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อส่งต่อสินค้าไปยังตลาดอื่น

นอกจากนี้ยัง สอดคล้องกับ Terence K. Hopkins and Immanuel Wallerstein (1986) ด้วยว่าผู้ซื้อส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนายทุนหรือพ่อค่านายทุนจากประเทศจีนมีความมุ่งหมายจะรวบรวมสินค้าเพื่อแสวงหามูลค่าส่วนเกิน โดยนายทุนจะให้ความสำคัญต่อการแสวงหาทรัพยากรในพื้นที่การผลิตที่อุดมสมบูรณ์เพื่อสามารถรวบรวมได้จำนวนมาก

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้ คือ กระบวนการในการทางการค้าและกลยุทธ์ทางการค้าทุเรียนของพ่อค้าคนกลาง สู่ตลาดการค้าทุเรียนระดับโลก

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากกรณี สินค้าทุเรียนจะเห็นว่าทุเรียนถูกผลิตขึ้นในประเทศและส่วนใหญ่ผลิตแบบดั้งเดิม แต่ทุเรียนเป็นสินค้าระดับโลกที่มีการส่งออกขายในระดับโลก ดังนั้นจึงต้องมีการคัดคุณภาพเพื่อส่งขายในตลาดโลก โดยการเป็นตัวแทนของพ่อค้าคนกลางซึ่งส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าจากประเทศจีนที่มีความรู้เกี่ยวกับสินค้าทุเรียนน้อยกว่าพ่อค้าคนกลางซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนไทย ดังนั้นจึงทำให้พ่อค้าคนกลางเป็นผู้รวบรวมสินค้าจากสวนและส่งให้กับพ่อค้าคนกลางจีน มีอำนาจในการสร้างอำนาจทั้งในการต่อรองราคา มีกลยุทธ์ในการจัดการกระบวนการทางการค้า โดยเริ่มจากการคัดเลือก การคัดแยกสินค้าและการกำหนดราคา ระหว่างดำเนินการพ่อค้าคนกลางสามารถสร้างผลกำไรโดยการใช้กลยุทธ์ทางการค้าเพิ่มเติม โดยการอ้างว่าเป็นความต้องการของพ่อค้าคนกลางจีน รวมถึงผู้บริโภคปลายทาง ทำให้พ่อค้าคนกลางมีอำนาจในการตัดสินใจในกระบวนการค้าทุกระดับรวมถึงสามารถเพิ่มผลกำไรจากสินค้าโดยไม่ต้องเป็นผู้ผลิต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เสนอให้รัฐบาลรวมกลุ่มชาวสวนรายย่อยเพื่อผลิตสินค้าคุณภาพเพื่อการค้าทั้งภายในประเทศและเพื่อตลาดส่งออก
2. ให้รัฐบาลส่งเสริมและให้ความสำคัญกับตลาดการค้าภายในประเทศให้มากขึ้น เนื่องจากที่ผ่านมารัฐไม่มีศักยภาพเพียงพอในการควบคุมการตลาดทุกระดับทั้งภายในภายนอก เช่น การส่งเสริมให้ผู้บริโภคมีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับตัวสินค้าที่ถูกต้อง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ชาวสวนควรศึกษาและให้ความสำคัญกับการตลาดให้มากขึ้น ชาวสวนสามารถขายสินค้านรูปแบบเดิมโดยให้พ่อค้าคนกลางมาเก็บเกี่ยว ส่วนทุเรียนที่มีมูลค่าการค้าต่ำ เช่น ทุเรียนผลเล็ก รูปทรงผิดรูป ทุเรียนเข้ รอยถลอก ชี้นอนแห้ง ราดำ หนามแดง ไม่สามารถส่งออกขายในตลาดต่างประเทศได้ แต่สามารถขายภายในประเทศเนื่องจากไม่กระทบกับเนื้อทุเรียนในผล ชาวสวนควรปรับกลยุทธ์ทางการค้าโดยการขายปลีกแก่ผู้บริโภคโดยตรง การขายในตลาดการค้าออนไลน์ (Online) โดยผ่านสื่อสังคมออนไลน์ หรือเฟซบุ๊ก รวมทั้งการแปรรูปเป็นสินค้าอื่น ๆ ที่หลากหลายเข้ามาสนับสนุนเพื่อสร้างรายได้ให้มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์. (2559). *วิธีวิทยาการวิจัยทางสังคม*. จันทบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- นิชากร ศรีบุญ, ศศิธร สุขเจริญ และอรดา ชาวพรม. (2561). *กระบวนการค้าทุเรียนของพ่อค้าคนกลางในจังหวัดจันทบุรี*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ทวีศักดิ์ เกิดโสภา. (2562). *อนาคตทุเรียนไทยภายใต้ความท้าทาย ราคาดีปีนี้อีก 5 ปีอยู่ตรงไหน*. เข้าถึงได้จาก <https://prachatai.com/journal/2018/07/78050>.

- วงธรรม สรณะ. (2561). เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยห่วงโซ่สินค้าของผลไม้ภาคตะวันออก: ศึกษากรณีทุเรียน. *วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา*, 7(1), 82-92.
- สมพร อิศวิลานนท์. (2562). สถานการณ์การผลิตและการบริโภคทุเรียนของโลกและการส่งออกทุเรียนของไทย. เอกสารประกอบในเวทีเสวนา “ส่องอนาคตตลาดทุเรียนส่งออกไทย” จัดโดย สถาบันคลังสมองของชาติร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) วันที่ 7 มิถุนายน 2562. เข้าถึงได้จาก <https://www.trf.or.th/component/attachments/download/4827>.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2559). ข้อมูลดัชนีราคาและผลผลิตเกษตร. เข้าถึงได้จาก http://www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=9749.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2562). ราคาทุเรียนโดยเฉลี่ย รายเดือนที่เกษตรกรขายได้ทั้งสิ้น ทั้งประเทศ ปี 2548-2562. เข้าถึงได้จาก <http://oae.go.th/view/1>
- สำนักเลขาธิการ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2561). มติคณะรัฐมนตรี โครงการจัดตั้งระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (Eastern Fruit Corridor). เข้าถึงได้จาก <http://www.cabinet.soc.go.th/soc/Program2-3>.
- Gereffi, G, & Pan, M-L. (1994). *The globalization of Taiwan's garment industry. In Global Production: The Apparel Industry in the Pacific Rim*. Philadelphia, PA: Temple University Press.
- Hopkins, T. K., & Wallerstein, I. (1986). Commodity chains in the world-economy prior to 1800. *Review*, 10(1), 157-170.

